

Valtiovarainministeriölle

Arenen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi avoimen datan direktiivin täytäntöönpanoa koskevasta lainsäädännöstä

VN/16660/2020

Tiedonhallintalain ja julkisuuslain muutokset

Onko ehdotuksella vaikutuksia, joita ei ole vielä tunnistettu, erityisesti lakien soveltamisalassa oleviin organisaatioihin? Millaisista vaikutuksista on kyse tai miten niitä olisi mahdollista arvioida tarkemmin?

-

Ehdotuksessa ja direktiivissä ei velvoiteta rajapintojen, jotka olisivat nimenomaan avoimia, käyttöön. Mitä mieltä olette väitteestä, että viranomaiset oman harkintansa mukaan käyttäisivät avoimia rajapintoja joka tapauksessa silloin, kun se on tarkoituksenmukaista?

-

Onko ehdotettujen muutosten johdosta tarpeen muuttaa myös jotain erityislainsäädäntöä, jota ei esitysluonnoksessa ole tunnistettu?

Ei tietäksemme.

Julkiset tutkimusaineistot

Kommentit laista julkisin varoin tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleenkäytöstä kokonaisuutena.

Tutkimusaineistojen avoimuuden edistäminen on lähtökohtaisesti kannatettava ja hyvä tavoite ja siksi erityisesti julkisesti rahoitettujen tutkimusaineistojen tulee lähtökohtaisesti olla avoimia. Julkisrahoitteisesti tuotettujen tutkimusaineistojen sääntelyssä tulee kuitenkin pyrkiä minimoimaan erilaisten ra-
jausten tekoa esimerkiksi esitysmuoto- ja kielitoisintovaatimusten osalta, jotta rajaukset eivät muodostu esteeksi aineiston laittamiselle julkisesti tarjolle. Tutkimusaineistoja koskeva sääntely ei saa vaikeuttaa tutkimusaineistojen uudelleenkäyttöön.

Tutkimusaineistoihin ja niiden julkisuuteen kohdistuu tällä hetkellä samanaikaisesti useita lainsäädäntötoimia niin kansallisella kuin eurooppalaisella tasolla. Tässä lausunnossa käsitellyssä olevat lakimuutokset, laki tutkimustietovarannosta, EU:n komissiossa valmisteilla oleva kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaan liittyvä sääntely sekä kansallinen *Tiedon hyödyntämisen ja avaamisen* -hanke vaikuttavat merkittäväällä tavalla tutkimusaineistojen käyttöön. Toisistaan erillään etenevät prosessit vaikeuttavat kokonaiskuvan luomista niistä muutoksista, joita tutkimusaineistoja ja niiden käsittelyä kohtaan ollaan

tekemässä. Lainvalmistelussa on pidettävä huoli siitä, että nämä useat yhtäaikaiset hankkeet koordinoitetaan keskenään.

Onko ehdotuksella vaikutuksia tutkimusaineistoja tuottaviin tai julkaiseviin tahoihin, joita ei vielä ole tunnistettu? Millaisista vaikutuksista on kyse tai miten niitä olisi mahdollista arvioida tarkemmin?

Lakiesitys saattaa aiheuttaa korkeakouluille kustannuksia julkisesti rahoitetun tutkimusaineiston muuttamisessa julkaisukelpoiseen muotoon. Myös henkilötietojen anonymisoinnista ja kaupallisesti luottamuksellisten tietojen suojaamiseksi tutkimusaineistoon toteutetuista toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset jäävät korkeakoulun maksettavaksi. Tämän tiedon luhinnasta ja muokkaamisesta aiheutuvien kustannusten kattamiseksi korkeakoululla tulisi olla oikeus periä maksuja tutkimusaineiston tilaajalta.

Ammattikorkeakoulun julkisrahoitteen TKI-toiminnan tuottamat aineistot ovat tyypillisesti työelämärajapinnassa tehdyn yhteistoiminnan tuloksia. Lakiesityksen tutkimusaineistoja koskevassa kuvauksissa ei ole huomioitu ammattikorkeakouluille tyypillisiä tapaa tehdä TKI-toimintaa. Siksi ehdotettu lainsäädäntö heikentäisi ammattikorkeakoulujen edellytyksiä TKI-toiminnan aloittamiselle sekä tulosten ja aineistojen avaamiselle. Lakiesitys saattaa muuttaa ammattikorkeakoulujen tapaa tehdä hankesuunnitelma erityisesti aineistojen avoimuuden osalta ja ohjata ammattikorkeakouluja toteuttamaan yksityisrahoitteisia tai muuten ei-julkisia TKI-projekteja silloin, kun se on mahdollista.

Onko olemassa riskiä siitä, että tutkimusaineistoja ei enää asetettaisi julkisesti saataville sen vuoksi, että ehdotettu laki tulisi niihin julkaisun johdosta sovellettavaksi?

Arene katsoo, että esitetty riski on olemassa. Vaikka lakiesitys ei laajenna julkaistavaksi tarkoitettujen aineistojen määrää, saattaa esimerkiksi lakiesityksessä määritellyt tutkimusaineistojen esitysmuodot ja kieliversiovaatimukset heikentävät tutkimusorganisaatioiden halukkuutta laittaa tutkimusaineisto julkisesti saataville. Laki saattaa ohjata ammattikorkeakouluja enemmän ei-julkisiin TKI-projekteihin ja jättämään julkaisematta julkisesti tuotettua tutkimustietoa, jos sitä ei rahoittajataho edellytä. Myös tutkimukseen liittyvän tutkimusaineiston osan julkaiseminen muuttuu sääntelyn myötä ongelmalliseksi lakiesityksen 5 § perusteella. TKI-projektin hankesuunnitelmissa ei välttämättä haluta määritellä tuotettavia/avattavia TKI-aineistoja uusien veloitteiden luoman epävarmuuden takia. Tämän vuoksi Arene katsoo, että lakiesityksessä tulisi julkisesti rahoitettujen tutkimusaineistojen julkaisemista säännellä mahdollisimman niukasti.

Arene haluaa nostaa esiin myös lakiesityksen linjaukset yksinoikeussopimukseen liittyen. Yksinoikeussopimukset rajaavat julkisesti tuotettujen tutkimusaineistojen käyttöä, ja siten ne heikentävät ammattikorkeakoulujen mahdollisuuksia käyttää aineistoja omassa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassaan. Julkisesti tuotettujen tutkimusaineistojen yksinoikeussopimusten sääntelyssä tulisi varmistaa, että mahdollisimman suuri osa aineistoista on julkisesti saatavilla uutta TKI- ja koulutustoimintaa varten.

Yksinoikeussopimuksia koskeva lakiesityksen pykälä ja perusteluteksti ovat myös paikoin epäselviä. Lakiesityksen 6 § perusteluissa todetaan, että *”Lain soveltamisalalla yksinoikeusjärjestelyjen kieltä tulisi sovellettavaksi lähinnä silloin, jos julkisesti saataville asetettuun tutkimustietoon liittyisi kuitenkin sen hyödyntämistä koskevia sopimuksia ja yksinoikeusjärjestelyjä. Yksinoikeusjärjestelyjen saattaa*

esimerkiksi tulla ajankohtaiseksi, jos tutkimustoimijat myyvät julkisrahoitteista, julkisesti saataville asetettua tutkimusaineistoa hyödyntäviä palveluita.”

Kirjaus mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan korkeakoulu ei voisi maksullisena tilaustutkimuksena tekemässä tutkimuksessa käyttää hyödyksi aiemmin julkisrahoitteisesti tuottamaansa ja ilmaiseksi jaossa olevaa tutkimusaineistoa tilaustutkimuksen tausta-aineistona. Tilaustutkimukset edellyttävät monesti erilaisten yksinoikeussopimusten tekemistä. Lakiesityksen kirjaus tulisi näin kaventamaan mahdollisuuksia käyttää hyödyksi julkisesti tuotettua tutkimusaineistoa.

Missä laajuudessa tutkimusaineistojen maksutonta saatavuutta edellytetään jo nykyään osana julkista tutkimusrahoitusta?

Avoimuuden vaatimukset kasvavat jatkuvasti, ne liittyvät sekä tutkimusaineistoihin että niistä tuotettuihin tutkimusjulkaisuihin. Julkisesti rahoitetuissa aineistoissa osin edellytetään ja osin ei tutkimusaineistojen maksutonta julkisuutta. Ammattikorkeakoulujen TKI-toiminnalle tyypillinen rahoitus (kuten EU:n rakennerahastojen tarjoama rahoitus) ei lähtökohtaisesti edellytä TKI-aineistojen avaamista julkisesti tarjolle maksutta. Lakimuutos saattaa johtaa tilanteeseen, jossa aineistoja ei laiteta julkisesti saataville uusien velvoitteiden vuoksi.

Tunnistatko tutkimusaineistoja, niiden tuottamista tai hyödyntämistä koskevaa sääntelyä, jota olisi ehdotetun lain johdosta muutettava tai joka on ehdotetun sääntelyn kanssa ristiriidassa?

Esitettyä uutta lainsäädäntöä ei sovelleta asiakirjoihin, joihin kohdistuu kolmansien osapuolten teolliset tai tekijänoikeuksia. Ammattikorkeakouluissa julkisella projektirahoituksella työelämän kanssa tehtävä yhteistyö tuottaa myös sellaisia tutkimusaineistoja, joihin ei sisälly ko. kolmansien osapuolien oikeuksia, mutta joiden avoimuus on muista syistä niiden liiketoiminnallisia intressejä vastaan. Tämä tulisi huomioida lainsäädännön uudistamisessa, sillä sopimuskäytännöt ovat erilaisia eri tutkimuslaitosten, korkeakoulujen ja alojen välillä.

Arvokkaat tietoaineistot

Onko toimialallanne tai toiminnassanne tunnistettu tietoaineistoja, jotka mahdollisesti tai todennäköisesti tultaisiin komission toimesta säätämään arvokkaiksi tietoaineistoiksi?

Euroopan parlamentin ja neuvoston avoimesta datasta ja julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä asettaman direktiivin määritelmä arvokkaista tietoaineistoista on niin yleisluonteinen, ettei sen pohjalta määrittelyä ammattikorkeakoulujen osalta ole mahdollista tehdä. Jotta asiaan voidaan ammattikorkeakoulujen osalta ottaa kantaa, tulee odottaa komission tarkempia linjauksia arvokkaiden aineistojen osalta.

Onko toimialallanne tai toiminnassanne varauduttu arvokkaiden tietoaineistojen sääntelystä johtuviin vaikutuksiin? Miten kuvailisitte vaikutuksia ja niihin varautumista? Antakaa mahdollisuuksien mukaan myös euro- tai lukumääräarvioita.

Ei ole tehtyä arvioita vaikutuksista tai kustannuksista.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry

Mervi Vidgrén

puheenjohtaja

Petri Lempinen

toiminnanjohtaja